

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Elin Andersson

Vuxet ansvar ska tas av vuxna människor – Eller?

Om unga vuxna lagöverträdare och deras särbehandling
inom den svenska straffrätten

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: HT 2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Metod och teori	7
1.5 Material	8
1.6 Forskningsläge	9
1.7 Disposition	9
2 GÄLLANDE RÄTT OCH DESS HISTORISKA BAKGRUND	11
2.1 Generella bestämmelser	11
2.2 Straffrättsliga bestämmelser	11
2.2.1 Straffmyndighet	11
2.2.2 Straffmätning och påföljdseftergift	12
2.2.3 Oenighet i doktrin angående tillämpningen av 29 kap BrB	13
2.2.4 Fängelse som påföljd	14
2.2.5 Överlämnande till särskild vård för unga	14
2.3 Socialrättsliga bestämmelser	15
2.3.1 Socialtjänstlagen	15
2.3.2 Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga	15
2.3.3 Föräldrabalken	16
2.4 En historisk tillbakablick	16
2.4.1 Uppfostringstanken	17
2.4.2 Samhällets barnavård	17
2.4.3 Ungdomsfängelse och dess innebörd för 21-årsgränsen	18
3 STRAFFETS FUNKTION OCH PÅVERKAN	20
3.1 Straffets funktion	20

3.1.1	Jareborg och Zila	20
3.1.2	Jerzy Sarnecki	21
3.2	Straffets påverkan	22
3.2.1	Jareborg och Zila	22
3.2.1.1	Ansvarsförmåga	22
3.2.1.2	Sanktionskänslighet	22
3.2.1.3	Större tolerans	23
3.2.2	Martin Borgeke	23
4	ÅSIKTER OM STRAFFLINDRING	24
4.1	Ungdomsrabatt?	24
4.2	Myndighetsbegreppet och dess straffrättsliga innebörd	24
4.3	Motion 2015/16:2305	25
4.4	Anhöriga till brottsoffer	25
4.4.1	Riccardo Campogiani	26
4.4.2	Malin Kristensen	26
5	ANALYS	27
5.1	Rättvisa	27
5.2	Tradition	27
5.3	Vem gynnas av gällande rätt?	28
5.4	Vuxna människor – vuxet ansvar?	29
5.5	Ungdomsrabatt	30
6	AVSLUTANDE KOMMENTAR	31
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	35

Summary

The purpose of this presentation is to create a better understanding of the Swedish legislation treating young offenders differently in comparison to adult offenders. With current legislation, its historical background, penalty function and the age of majority in mind, the differential treatment will be discussed in relation to the concept of justice.

At the age of fifteen, the young individual becomes subject to criminal responsibility. Until the age of twenty-one, he or she shall also be subject to more lenient sentence. Leniency in sentencing is encouraged since it is important to take into account that young people have undeveloped responsibility skills and are more sensitive to sanctions compared to adults. Furthermore, youths are part of a continuous development and learning process of becoming adults and therefore it is considered to be a greater need for tolerance in relation to young people, their mistakes and undesirable behaviors.

Recently a new motion was proposed by one of the parties in the parliament. They proclaimed that adult responsibility should be taken by adults and hence questioned the existing differential treatment of adults who reached the age eighteen and adults over twenty-one.

The victim's perspective is being neglected when all the account is taken for the benefit of the offender and his continued progress in society instead of the future of the victim.

To answer the question whether the differential treatment is justified or not is rather problematic since justice is a subjective construction. Objectively, it is easy to adhere to the idea that clemency is good for the young offender and his continued development as it gives the young one an opportunity to become a better person before society condemns him or her as a criminal. I have found it necessary to bring emotions into the debate when discussing the issue with an opposing viewpoint. Clemency is not as easy to justify when there are victims and relatives whose lives have been affected by the criminal offense.

Sammanfattning

Syftet med denna framställning är att genom en rättsdogmatisk och rättssociologisk metod begrunda och skapa en bättre förståelse för lagstiftarens val att särbehandla unga lagöverträdare. Med gällande rätt, dess historiska bakgrund, straffets funktion och myndighetsbegreppet i åtanke har särbehandlingen diskuterats i förhållande till begreppet rättvisa.

Vid femton års ålder inträder straffansvar i samband med att individen blir straffmyndig. Den unge kan däremot bli föremål för mildare straff upp till tjuogoett års ålder. Straffmyndigheten uppmanas med hänsyn till att unga individer anses vara mer sanktionskänsliga samtidigt som de också har en utvecklad ansvarsförmåga. Vidare anses det finnas ett större behov av tolerans i förhållande till ungdomar, deras misstag och oönskade beteenden, eftersom de unga befinner sig i en utvecklings- och inlärningsprocess på väg att bli vuxna.

Nyligen inkom en motion vilken förmedlade åsikten att vuxna människor bör kunna ta ett vuxet ansvar. Motionen ifrågasatte därmed den straffrättsliga särbehandlingen för de individer som hunnit fylla arton år.

Det har framhållits att straffmyndigheten för unga vuxna gynnar lagöverträdaren eftersom denne blir föremål för ett mildare straff än det som en vuxen individ hade tilldelats i samma situation. Följaktligen har brottsofferperspektivet kommit i skymundan när hänsyn istället tas till förmån för lagöverträdaren och dennes fortsatta utveckling.

Att besvara frågan huruvida särbehandlingen är rättvis eller inte har ansetts problematiskt eftersom rättvisa är en subjektiv konstruktion. Objektivt är det enkelt att ansluta sig till tankarna om att straffmyndighet är bra för den unge lagöverträdaren och dennes fortsatta utveckling. Straffmyndigheten ger den unge en chans att bli en bättre människa innan samhället dömt ut honom eller henne som kriminell. För att komma fram till motsatt åsikt har det funnits ett behov av att dra in känslor i debatten. Ungdomsrabatten anses inte lika befogad när det finns ett brottsoffer eller anhöriga som blivit påverkade av den brottsliga gärningen.

Förord

Två tredjedelar av utbildningen är färdig. Än en gång har det blivit relevant att fatta avgörande och spännande beslut inför framtiden.

Det finns många människor i min närhet som gett mig sitt stöd under studietiden och som förtjänar ett stort tack. Mamma, Pappa, Emma och Martin – min älskade familj. Christoffer som alltid trott på mig. Mina studiekamrater. Det är minst sagt sentimentalt att vi inte längre kommer träffas lika regelbundet som vi gjort under denna treårsperiod.

Sist men inte minst, ett stort tack till Sverker Jönsson, för ditt lugn och dina intressanta infallsvinklar och kommentarer.

Elin Andersson

Lund 6 januari 2016

Förkortningar

a.a.	anfört arbete
BrB	Brottsbalk (1962:700)
FB	Föräldrabalk (1949:381)
f.	samt följande sida
ff.	samt följande sidor
GBvL	1924 års lag om samhällets barnavård
HD	Högsta domstolen
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen (1974:152)
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

1 Inledning

Barnen är vår framtid. Ett välkänt uttryck som använts i såväl berömda låttexter som i kampen för barns fri- och rättigheter. Hur vi ska behandla och uppfostra våra barn, *samhällets barn*, till goda vuxna empatiska individer är en ständigt pågående debatt i såväl forskning som inom kriminalpolitiken.

Barn är man, enligt Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter från 20 november 1989, fram till dess att man fyllt arton år. Även i den svenska civilrätten har lagstiftaren valt att betrakta personer över arton år som vuxna och personer under arton år som barn. Att bli vuxen är emellertid inte en process som sker över en dag.¹ Istället är det en process som ofta pågår livet ut. Vi lever och vi lär. Aldrig blir vi fullärda.

Det finns en önskan från samhällets sida att vi ska lära av våra *misstag* och genom dem utvecklas till bättre versioner av oss själva. I straffrättsliga sammanhang har toleransen mot ungdomliga misstag resulterat i bestämmelser om straffflinring för barn och unga. En straffflinring som för många jurister går under namnet *ungdomsrabatt*.

1.1 Bakgrund

Ungdomsbrottslighet, samt hur unga lagöverträdare ska straffas, är omdiskuterat. Somliga menar att möjligheten att få göra *misstag* är en del av processen att bli vuxen. Samhället bör därmed ha en större tolerans i förhållande till de oönskade gärningar som utförs av ungdomar.² Andra menar att vuxet ansvar ska kunna tas av vuxna människor.³

I svensk lagstiftning har såväl straff- som socialrätten bestämmelser som särbehandlar unga individer upp till tjuugoett års ålder i förhållande till vuxna. Särbehandlingen är ingen ny företeelse. Redan i 1864 års strafflag fanns

¹ SOU 2012:34 s. 797 ff.

² Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, uppl. 4, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 152.

³ Motion 2015/16:2305 s. 1 ff.

bestämmelser om strafflindring för ungdomar, men bara för ungdomar upp till arton år.⁴

Termen *unga vuxna* kommer emellanåt att användas när det syftas på ungdomar under tjuugoett år.⁵ De är individer som i civilrättslig kontext är myndiga men som enligt straffrättsliga bestämmelser inte tar ett fullständigt vuxet ansvar för sina handlingar. Detta eftersom de enligt gällande rätt ska få sin ungdom beaktad vid såväl straffvärderingen som straffmätningen.⁶

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att begrunda och skapa en bättre förståelse för lagstiftarens och samhällets val att särbehandla unga lagöverträdare. Arbetet önskar även bringa klarhet i det försvar såväl som det motstånd som finns kring att ha en sådan straffrättslig särbehandling.

För att uppnå ovan uppställda syfte ska följande frågeställningar utredas och besvaras.

- Hur motiverar lagstiftaren den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare?
- Är särbehandlingen av unga vuxna lagöverträdare *rättvis* i förhållande till den civilrättsliga myndighetsåldern samt den funktion som ett straff förväntas ha?

1.3 Avgränsningar

Denna utredning kommer främst inrikta sig mot de unga vuxna lagöverträdare som begått brott mellan arton och tjuugoett års ålder. Avgränsningen har gjorts i enlighet med syftet och frågeställningen som hänvisar till särbehandlingen

⁴ Häthén, Christian, *Stat och straff: rättshistoriska perspektiv*, uppl. 2, Studentlitteratur, Lund, 2014, s. 256.

⁵ Termen har valts ut av mig personligen och används inte kontinuerligt i något större sammanhang, däremot känns det praktiskt att skriva *unga vuxna* istället för 18–21-åringar.

⁶ Se 29 kap. 3 § och 7 § BrB.

av *unga vuxna* individer. Då påföljder och dess effekter på ungdomar diskuteras är det frihetsberövande påföljder som kommer vara de centrala. Böter och dess effekter på unga vuxna kommer inte bli föremål för diskussion.

Synen på straffmyndighet och vid vilken ålder denna bör inträffa skiljer sig mellan världens och även Europas länder, vilket hade varit intressant att undersöka. Det internationella perspektivet och synen på unga lagöverträdare i andra länder kommer däremot utelämnas till förmån för svensk lagstiftning och svenska ansedda individers åsikter.

1.4 Metod och teori

Såväl ett rättsutvecklings- som ett rättskritiskt perspektiv har satt sin prägel på uppsatsens utredning. För att förstå gällande rätt och de kritiska perspektiv som finns har rättsutvecklingen och den föränderliga synen på unga i rättsliga sammanhang presenterats. I den utredande delen av arbetet har det strävats efter att uppnå objektivitet samtidigt som ansedda individers åsikter hanterats med stor försiktighet för att undvika konfrontation med de subjektiva värderingar som varje människa har. Det rättskritiska perspektivet tydliggörs främst i analysen men också i den avslutande delen av avhandlingen där kritikerna och dess åsikter skildras. I analysen har gällande rätt kritiskt ifrågasatts samtidigt som egna lösningar och åsikter diskuterats.

En blandning av en rättsdogmatisk och en rättssociologisk metod har använts för att uppfylla syftet och besvara frågeställningen. Den rättsdogmatiska metoden bygger delvis på användning av de allmänt accepterade rättskällorna. Frågeställningen har besvarats efter begrundan av lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin.⁷ Den rättsdogmatiska metoden syftar inte endast till att beskriva rätten utan den tillåter också kritiska framställningar av rättsläget och förslag på nya lösningar.⁸

⁷ Kleineman, Jan, Rättsdogmatisk metod, s. 21, i Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk Metodlära*, uppl. 1:4, Studentlitteratur, Lund, 2013.

⁸ Kleineman, Jan, s. 24, Korling & Zamboni (red.) 2013.

Den rättsociologiska metoden kommer till uttryck genom att arbetet önskar finna svar på frågor om rättens ursprung samt vilka konsekvenser gällande rätt har gett upphov till för samhället och rättsuppfattningen. För att belysa skillnaden mellan metoderna kan man säga att den rättsdogmatiska metoden tar sikte på när någon enligt brottsbalken bör dömas till fängelse medan rättsociologin fokuserar på vad en sådan dom betyder för lagöverträdaren och brottsoffret respektive samhället.⁹

1.5 Material

Offentligt tryck i form av statens offentliga utredningar och propositioner har en central del i arbetet. Doktrin har använts för att beskriva såväl gällande rätt som dess historiska bakgrund. Uttalanden i litteratur har använts för att belysa problematiken. Nils Jareborg (professor emeritus vid Uppsala universitet), Josef Zila (professor i straffrätt vid Örebro universitet), Martin Borgeke (ledamot i Högsta domstolen) och Jerzy Sarnecki (professor i kriminologi vid Stockholms universitet) har tilldelats egna avsnitt i utredningen och deras åsikter har även återkommit i analysen.

Det bör observeras att juridisk litteratur och artiklar generellt inte åtnjuter samma auktoritet som lagar och prejudikat.¹⁰ Däremot tilldelas yttranden i den juridiska litteraturen som framställts av t.ex. framstående professorer ofta bärighet i form av en inre tyngd. Andra menar att uttalandena ofta bär på en stark logisk struktur vilket ger litteraturen en självständig bärande betydelse.¹¹ De utvalda individerna och dess uttalanden har blivit föremål för citering i andra straffrättsliga sammanhang.¹² Därmed anses de ha ett stort inflytande på den straffrättsliga debatten och synen på unga lagöverträdare.

⁹ Hydén, Håkan, Rättsociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle, s. 228, Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), 2013.

¹⁰ Kleineman, Jan, s. 27, Korling & Zamboni (red.), 2013.

¹¹ Kleineman, Jan, s. 33, Korling & Zamboni (red.), 2013.

¹² Se t.ex. SOU 2012:34 s. 773 ff.

1.6 Forskningsläge

Hur straff ska utdelas samt hur de påverkar vår unga befolkning är omdiskuterat och har varit föremål för diskussion i såväl statens offentliga utredningar och propositioner som i doktrin, artiklar och undersökningar i Brottsförebyggande rådets regi. De flesta undersökningar behandlar lagöverträdare upp till arton års ålder.

I statens offentliga utredning *Nya påföljder* från 2012 finns ett omfattande avsnitt där lagöverträdare i åldersgruppen arton till tjugo år diskuterats. Enligt direktiven skulle utredarna ta ställning till huruvida de unga lagöverträdarna borde behandlas som vuxna vid straffmätningen och påföljdsvalet.¹³

Barn och ungdomar är kontroversiella inom forskning. Olika överväganden bör göras enligt forskningsetiken innan barn kan anses vara lämpliga forskningsdeltagare.¹⁴ Det är inte ovanligt att den unge individen blir föremål för en *mellanvariant* av det som råder för en vuxen. Titti Mattsson (professor i offentlig rätt vid juridiska fakulteten i Lund) uttryckte den forskningsetiska problematiken under ett doktorandseminarie på Lunds juridiska fakultet i december 2015, genom en intressant jämförelse mellan barnets respektive den vuxnes rekommenderade Alvedonintag. En vuxen individ rekommenderas en hel dos medan barnet får nöja sig med en halv. Detta kan jämföras med straffrättens ibland omotiverade utdömande av helt straff för vuxen respektive halverat straff för barn.¹⁵

1.7 Disposition

För att erhålla en god uppfattning kring den aktuella problematiken inleds arbetet med en redogörelse för gällande rätt. Läsaren kommer introduceras

¹³ SOU 2012:34 s. 761.

¹⁴ Mattsson, Titti: "Att beforska barn och unga i hem, skola, samhällsvård och kriminalvård. En analys av gällande rätt och praxis rörande nytto- och samtyckesrekvisiten". I: *Nordisk socialrättslig tidskrift* nr 11-12, 2015, s. 7-44.

¹⁵ Mattsson, Titti (professor i offentlig rätt vid juridiska fakulteten i Lund), godkännande har lämnats efter e-postkorrespondens med Elin Andersson, 29.12.2015.

för såväl straffrättsliga som socialrättsliga bestämmelser. En historisk tillbakablick önskar visa hur synen på unga och deras brottslighet förändrats genom åren och har strategiskt placerats efter gällande rätt då det bedömts logiskt i förhållande till den valda frågeställningen och arbetets fortsatta struktur.

Då läsaren blivit införstådd med hur strafflindringen för unga lagöverträdare tar sig uttryck i gällande rätt kommer grunden för särbehandlingen att värderas med utgångspunkt i straffets funktion och påverkan på individen. Ansedda professorers och domstolsledamöters åsikter kommer vara vägledande i såväl avhandlingen som analysen och argument såväl för som emot en strafflindring kommer framföras.

Arbetet avslutas med en analys innehållande kritiska perspektiv där gällande rätt, dess historiska bakgrund, straffets funktion och myndighetsbegreppet kommer diskuteras i förhållande till synen på rättvisa. Egna åsikter kommer framföras och frågeställningen besvaras genom en diskussion innehållande en alternativ lösning.

2 Gällande rätt och dess historiska bakgrund

I detta kapitel kommer bestämmelser från såväl brottsbalken och föräldrabalken som socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga att presenteras. Dessutom kommer delar av den historiska bakgrunden till bestämmelserna att klargöras. Fortsättningsvis kommer lagarnas respektive förkortningar användas.

2.1 Generella bestämmelser

Alla människors likhet inför lagen är en grundläggande rättsprincip som stadgar att alla individer är jämlika i juridisk mening. Rättsprincipen går att återfinna i såväl 1 kap. 9 § regeringsformen (RF) som artikel 4.2 Fördraget om Europeiska unionen. Att behandla människor rättvist är däremot inte alltid detsamma som att behandla dem lika. Det finns humanitära anledningar till att göra åtskillnad mellan människor i olika lagrelaterade sammanhang.

2.2 Straffrättsliga bestämmelser

2.2.1 Straffmyndighet

I 1 kap. 6 § BrB har lagstiftaren fastställt straffmyndighetsåldern genom att klargöra att barn som inte hunnit fylla femton år inte får dömas till påföljd. Enligt gällande rätt kan barn, oberoende av ålder, föröva brott. Däremot träder ansvarsförmågan in först vid femton års ålder.¹⁶

¹⁶ Jareborg & Zila a.a. s. 18.

2.2.2 Straffmätning och påföljdseftergift

Straffvärdet fastställs med utgångspunkt i 29 kap. 1-3 §§ BrB och utgörs av allvarligheten i brottet samt lagöverträdarens skuld i förhållande till gärningen.¹⁷ Straffvärdet ligger dessutom till grund för den efterföljande straffmätningen och påföljdsvalet. Straffmätning innebär, aningen förenklat, att straff ska bestämmas för det enskilda fallet utifrån den rådande straffskalan. Domstolen ska dessutom ta hänsyn till förmildrande och försvårande omständigheter, redan avtjänad påföljd samt påföljdseftergift.¹⁸

Det finns två relevanta bestämmelser i 29 kap. BrB som unga lagöverträdare särskilt kan bli föremål för. 29 kap. 3 § första stycket 3 BrB talar om förmildrande omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet. En sådan omständighet ska anses föreligga om den tilltalades handlande stått i samband med bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga.

Vidare i 29 kap. 7 § BrB har restriktioner vid straffmätningen för unga lagöverträdare ställts upp. Första stycket säger att den som begått ett brott innan han eller hon fyllt tjuugoett år ska få sin ungdom särskilt beaktad vid straffmätningen. Rätten får därmed döma den unge vuxne till ett lindrigare straff än det som finns föreskrivet för brottet. Viktigt att ha i åtanke är att den unge lagöverträdarens ålder inte behöver ha påverkat handlandet, det är själva åldern vid tillfället för brottet som är avgörande.¹⁹ Detta till skillnad mot bestämmelsen i 29 kap. 3 § första stycket 3 BrB vilken förutsätter att lagöverträdarens bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga haft ett samband med handlingen.²⁰

Om domstolen finner fängelse vara den mest lämpliga påföljden, följer av huvudregeln i 29 kap. 7 § andra stycket BrB att fängelsestraffet inte får vara längre än tio år. Skulle däremot fängelse på längre tid eller livstid finnas föreskrivet för brottet kan ett undantag bli tillämpligt och fängelsestraff om högst fjorton år utdömas.

¹⁷ Jareborg & Zila a.a. s. 103.

¹⁸ Jareborg & Zila a.a. s. 121.

¹⁹ Jareborg & Zila a.a. s. 154.

²⁰ Prop. 1987/88:120 s. 97 f; SOU 2012:34 s. 767.

2.2.3 Oenighet i doktrin angående tillämpningen av 29 kap BrB

Förhållandet mellan 29 kap. 3 § första stycket 3 BrB och 29 kap. 7 § BrB har diskuterats i doktrin. Det råder oenighet kring huruvida det är relevant att tillämpa båda bestämmelserna eller om det går att välja att bara tillämpa den bestämmelse som uttryckligen inriktar sig mot ungdomar.²¹

Jareborg anser att den förstnämnda bestämmelsen är strafflindring på grund av omognad och att det är en bestämmelse som normalt inte ska behöva tillämpas. Den andra bestämmelsen bygger däremot på allmän politik och en önskan om att hålla ungdomar borta från frihetsberövande påföljder.²² Lena Holmqvist (universitetslektor i straffrätt) menar att det finns goda skäl att uppmärksamma båda bestämmelserna och att omognadsbestämmelsen bör prövas innan domstolen går vidare till ungdomsbestämmelsen.²³

29 kap. 3 § första stycket 3 BrB är inte inskränkt till att endast tillämpas på ungdomar. Däremot borde det stå klart att bristande utveckling är vanligare hos den unga befolkningen än den vuxna.²⁴ Högsta domstolen (HD) menar att det ligger i sakens natur att bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga har ett större samband beträffande yngre personer än vuxna.²⁵ HD har även framhållit att omognadsbestämmelsen aktualiseras i förhållande till unga lagöverträdare först när det föreligger omständigheter som klart avviker från vad som gäller ungdomar i allmänhet.²⁶

²¹ Se artiklar av t.ex. Borgeke, Holmqvist, Jareborg.

²² Jareborg, Nils: "Påföljdsbestämningens struktur", I: *Svensk juristtidning*, 1992 s. 268.

²³ Holmqvist, Lena: "Påföljdsbestämning för unga lagöverträdare", I: *Juridisk tidskrift*, 2000-01 s. 912 ff.

²⁴ Borgeke, Martin, Heuman, Sigurd, Levén, Staffan & Lindström, Lars: "Två HD-domar angående beaktandet av den tilltalades ungdom", I: *Svensk juristtidning*, 2006 s. 244.

²⁵ NJA 2000 s. 314.

²⁶ Borgeke, Heuman, Levén & Lindström, SvJT, 2006 s. 246.

2.2.4 Fängelse som påföljd

Varje medborgare är enligt 2 kap. 8 § RF gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövanden. Detta skydd kan begränsas enligt lag. Att en misstänkt eller dömd individ frihetsberövas är en begränsning av den personliga friheten som lagstiftaren valt att tillåta.²⁷ 30 kap. BrB berör val av påföljd. 5 § första stycket understryker att fängelse får dömas ut till ungdomar under arton år, endast om det finns *synnerliga skäl*. Rätten ska i första hand bestämma påföljden till sluten ungdomsvård, vilket framgår av 32 kap. 5 § BrB. Är lagöverträdaren istället under tjuogoett år får rätten enligt 30 kap. 5 § andra stycket BrB döma till fängelse endast om det med hänsyn till gärningens straffvärde eller annars finns *särskilda skäl*.

2.2.5 Överlämnande till särskild vård för unga

Att ungdomar helst ska bli föremål för åtgärder inom socialtjänsten kommer till uttryck i 32 kap. 1 § BrB. Om den unge lagöverträdaren är under tjuogoett år får denne dömas till ungdomsvård om det finns ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt SoL och LVU. Åtgärderna som vidtas ska syfta till att motverka en ogynnsam utveckling hos den unge individen. Enligt andra stycket får ungdomsvård endast dömas ut om socialtjänstens planerade åtgärder kan anses vara tillräckligt ingripande med hänsyn till brottets straffvärde och art samt tidigare brottslighet.

Om rätten finner att åtgärder bör vidtas med stöd av SoL ska enligt tredje stycket ett ungdomskontrakt upprättats av socialnämnden och sammanfogas med domen. Om åtgärder ska vidtas med stöd av LVU ska socialnämnden istället upprätta en vårdplan som förenas med domen i enlighet med fjärde stycket.

²⁷ Prop. 1973:90 s. 241.

2.3 Socialrättsliga bestämmelser

Det finns ett tydligt samband mellan de social- och straffrättsliga bestämmelserna. BrB, SoL, LVU och FB kompletterar varandra i förhållande till synen på det successiva inträdet till vuxenvärlden.

Unga lagöverträdare anses ha ett större behov av stöd än vuxna lagöverträdare. Regeringen har gjort bedömningen att socialtjänsten är den myndighet som har längst erfarenhet och bäst förutsättningar att tillgodose ungdomars behov och återföring till ett socialt och välfungerande liv utan kriminalitet. Ambitionen är att så långt som möjligt hålla ungdomar borta från frihetsberövande påföljder.²⁸ En grundläggande värdering är att ungdomar ska bli föremål för insatser inom socialtjänsten hellre än kriminalvården.²⁹

2.3.1 Socialtjänstlagen

Bestämmelserna i SoL bygger på frivillighet och samförstånd mellan den enskilde och socialtjänsten.³⁰ Enligt 3 kap. 6 b § SoL får socialnämnden, om den enskilde begär eller samtycker, utse en kontaktperson eller en kontaktfamilj med uppgift att stödja den enskilde i personliga angelägenheter. De ungdomar som inte hunnit fylla tjuogoett år och som har ett särskilt behov av vägledning, t.ex. för att motverka brottslig verksamhet, har rätt att få en särskilt kvalificerad kontaktperson utsedd efter samtycke eller begäran.

2.3.2 Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

Socialtjänstens insatser är frivilliga. Lagstiftaren har i LVU valt att under vissa förutsättningar göra undantag från frivillighetsprincipen. Om den unge hunnit fylla femton år får vård beredas eller den unge omhändertas för stöd

²⁸ Prop. 2005/06:165 s. 43.

²⁹ Prop. 1997/98:96 s. 138 ff; SOU 2012:34 s. 795.

³⁰ Prop. 1979/80:1 s. 208.

utanför hemmet även då samtycke inte föreligger. LVU utgör på så sätt ett komplement till SoL, eftersom LVU ser till så att samhället kan fullgöra sin skyldighet att tillgodose barn och ungdomars behov av vård och behandling.³¹

Det ska beslutas om vård enligt 3 § första stycket LVU om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom t.ex. brottslig verksamhet. Vård ska också beredas enligt andra stycket om den unge dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § BrB men efter verkställighet fortfarande bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa risk att skadas genom t.ex. brottslig verksamhet. Vården ska enligt 21 § tredje stycket LVU upphöra senast när den unge fyllt tjuogoett år.

2.3.3 Föräldrabalken

Det successiva inträdet till vuxenvärlden återfinns bland bestämmelserna i FB. Enligt 6 kap. 2 § FB har föräldrarna eller vårdnadshavaren vårdnaden om barnet till dess att barnet fyllt arton år. Med vårdnad förstås i detta sammanhang det juridiska ansvaret som vårdnadshavaren har för barnets person och vanligtvis även den faktiska vården av barnet.³² Föräldrarna är även underhållsskyldiga för barnet fram till artonårsdagen, med undantag för om barnet fortfarande går i skolan. Underhållsskyldigheten råder därmed medan barnet går i skolan, dock som längst tills barnet fyllt tjuogoett år, vilket följer av 7 kap. 1 § andra stycket FB.

2.4 En historisk tillbakablick

Efter en kort tillbakablick på de social- och straffrättsliga bestämmelserna från slutet av 1800-talet framstår det tydligt att det länge funnits en vilja att särbehandla barn och ungdomar. Urvalet som gjorts beträffande äldre lagstiftning har ansetts lämpligt i förhållande till syftet och frågeställningen.

³¹ Prop. 1989/90:28 s. 38.

³² Sandström, Lena & Wetter, Ilse (red.), *Barnet och lagen: lagtexter med kommentarer rörande barn*. 1999, Kommentus, Stockholm, 1999, s. 76.

2.4.1 Uppfostringstanken

Under 1800-talet och början av 1900-talet var barnets och ungdomens uppfostran central. Barn under femton år straffades inte genom 1864 års strafflag. Istället kunde domstolen förordna om uppfostringsåtgärder och föräldrarna tilläts aga barnet i hemmet. Ungdomen kunde också placeras på allmän uppfostringsanstalt. Ofta återfanns de kriminella ungdomarna bland de ouppfostrade och kringstrykande barnen.³³

Under 1880-talet efterfrågades ändringar i den straffrättsliga regleringen. Strafflagens tillåtelse av aga i hemmet ansågs inte leda till någon förbättring av ungdomens beteende och uppfostringsanstalterna var få och ständigt överfulla. Ungdomarna höll enligt motionsskrivarna på att förvildas och samhällsordningen hotades.³⁴

De eftersökta ändringarna ledde fram till en riksdagsskrivelse. Det framhölls att brottsprevention var en fråga om uppfostran samt att de kriminella barnen missköttes och försumrades av sina familjer. Insatser behövde inledas på ett tidigare stadiet om man ville ha en möjlighet att påverka de utsatta ungdomarna. Kungen följde riksdagsskrivelsen och tillsatte en kommitté, *Ligapojkskommittén*. Förslagen från kommittén resulterade i lagen (1902:67) angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn.³⁵ Lagen kom att bli vår tids laghistoriska grund till dualismen mellan vård och straff. Tvångsuppfostran blev en central del i lagstiftningen och skulle anpassas efter de ungas behov av uppfostran och vård.³⁶

2.4.2 Samhällets barnavård

År 1924 infördes lagen om samhällets barnavård (GBvL). Genom den fick barnavårdsnämnden rätt att vidta åtgärder beträffande barn under arton år. För

³³ Häthén a.a. s. 256 ff.

³⁴ Kumlien, Mats, *Uppfostran och straff: studier kring 1902 års lagstiftning om reaktioner mot ungdomsbrott*, Institutet för rättshistorisk forskning, Stockholm, 1997, s. 29 f.

³⁵ Kumlien a.a. s. 33 f.

³⁶ Kumlien a.a. s. 7.

att ett barn skulle bli föremål för åtgärder krävdes vanart till den grad att särskilda uppfostringsåtgärder ansågs påkallade för att tillrättavisa det oönskade beteendet. Tidigare hade lagen (12 juni 1885 nr 27) angående lösdrivares behandling gällt för personer över femton år och 1902 års lag angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn på de under femton år. *Fattigvårdslagstiftningskommittén* ansåg att lösdriverilagen endast skulle vara tillämplig på barn över arton år.³⁷ I slutet av 1920-talet ingavs däremot ett förslag som menade att arton till tjuogoettåringar skulle uteslutas från lösdriverilagens tillämpningsområde och istället omfattas av GBvL.³⁸ År 1934 trädde den förändring man väntat på i kraft och GBvL, samt dess bestämmelser om skyddsuppfostran, kom att omfatta även ungdomar mellan arton och tjuogoett.³⁹

2.4.3 Ungdomsfängelse och dess innebörd för 21-årsgränsen

Ungdomsfängelse infördes som påföljd år 1935. De vanliga fängelserna ansågs sakna resurser för att tillgodose ungdomliga behov. Tvångsuppfostran skulle tillämpas på de yngre lagöverträdarna och ungdomsfängelse på de äldre (arton till tjuogoåringarna). Ungdomsfängelse skulle vara individualpreventivt inriktad anstaltsvård. Straffet skulle utdömas så snart en längre anstaltstid ansågs påkallad och utdömas på obestämd tid, däremot skulle ingen kunna kvarhållas längre än fyra år.⁴⁰

I slutet på 1970-talet tillkom ungdomsfängelseutredningen. Tidigt, redan i utredningsdirektiven, förutsattes en avskaffning av påföljden. Dessutom framkom förslag om att frihetsberövande påföljder skulle tillämpas med större restriktivitet för unga människor under tjuogoett år.⁴¹ Kravet på

³⁷ Prop. 1934:212 s. 17 f.

³⁸ SOU 1929:9; Prop. 1934:212 s. 18.

³⁹ Koch, Ragnar von, *Samhällets barnavård: lagen den 6 juni 1924 om samhällets barnavård och ungdomsskydd (barnavårdslag) jämte andra författningar, som beröra barnavårdsnämndernas verksamhet*, uppl. 4, Norstedt, Stockholm, 1945, s. 105.

⁴⁰ SOU 1977:83 s. 63 ff.

⁴¹ SOU 1977:83 s. 3 ff.

särskilda skäl för frihetsberövande växte fram. Likaså att livstidsstraff inte skulle kunna utdömas för ungdomar under tjuogoett år. Tidigare hade åldersgränsen varit arton år.⁴²

Under 1980-talet blev det aktuellt att än en gång förtydliga socialtjänstens ansvar i förhållande till unga lagöverträdare. Det förordades om att ungdomar upp till tjugo års ålder i beteendefall skulle kunna beredas vård genom bestämmelserna i LVU när sådan vård ansågs lämpligare än annan vård. Dessutom föreslogs att tjuogoett år skulle bli den gräns då vården senast skulle upphöra. Ändringarna skulle medföra att ungdomar fick önskvärd vård utanför kriminalvårdens anstalter.⁴³

Vidare ansåg lagstiftaren att åldersgränsen i BrB för överlämnande av vård till socialtjänsten skulle höjas från tjugo till tjuogoett år. Det ansågs även lämpligt att socialnämnden skulle få yttra sig beträffande de unga vuxna i de fall fängelse skulle utdömas på mer än tre månader.⁴⁴

⁴² SOU 1977:83 s. 28.

⁴³ Prop. 1984/85:171 s. 27 ff.

⁴⁴ Prop. 1984/85:171 s. 33 f.

3 Straffets funktion och påverkan

Tidigare har gällande rätt presenterats. I detta kapitel kommer straffets funktion och eventuella påverkan på den unge individen klargöras. Kapitlet bygger på ansedda individers åsikter.

3.1 Straffets funktion

3.1.1 Jareborg och Zila

Brott leder till straff. Innan straff kan utdelas måste det således konstateras att någon begått ett brott. Jareborg och Zila anser att straffet ska vara proportionellt samtidigt som det också ska uppnå rättvisa – rättvisa med innebörden att en eller flera människor behandlas på ett sätt som är rätt. Straffet ska också vara allmänpreventivt och fungera avskräckande och moralbindande. Dessutom ska det finnas individualpreventiva motiv, vilka ska förebygga att individen återfaller i brottslighet. Viktigt att ha i åtanke är att den som straffas alltid ska behandlas humant. Lagöverträdaren ska, oavsett vad den gjort sig skyldig till, behandlas med respekt och medkänsla samtidigt som tolerans i förhållande till den enskilde individen och dennes grundläggande behov är mycket viktigt. Toleranstanken bygger troligtvis på talesättet ”en gång är ingen gång” vilken antyder att det är fullständigt naturligt att människor då och då brister i självdisciplin och ger efter för frestelser. Människor är inte änglar och de måste även i straffsystemet få en chans att visa att det inträffade var en tillfällighet som inte kommer upprepas.⁴⁵

⁴⁵ Jareborg & Zila a.a. s. 63-97.

3.1.2 Jerzy Sarnecki

Sarnecki har sammanställt ett antal effekter straffet förväntas ha. Prevention, rehabilitering, vedergällning, kompensation samt återupprättelse. Påföljden ska även vara ett uttryck för den allmänna rättskänslan.⁴⁶

Preventiva effekter kan vara såväl allmänpreventiva som individualpreventiva. Allmänprevention är de hot om straff som riktar sig till den breda allmänheten. Individualprevention eftersträvar den individuella avskräckningen och ska förhindra den tidigare lagförbrytaren från att återfalla i brottslighet.⁴⁷

Rehabiliteringens syfte är att återskapa förlorade eller nedsatta funktioner genom medicinska, pedagogiska, psykologiska eller sociala åtgärder. En behandling som ska förhindra lagöverträdaren från att återfalla i brottsligt beteende.⁴⁸

Vedergällningens uppgift är att få lagöverträdaren att sona sitt brott och skapa rättvisa genom att tilldela honom en form av lidande. Ett adekvat straff som motsvarar brottets klandervärdhet bör utdömas.⁴⁹

Återupprättelse innebär att de skador som gärningsmannen orsakat brottsoffret ska kompenseras. Det kan i viss mån ske genom skadestånd. Påföljden kan även leda till återupprättelse för lagöverträdaren som genom straffet tilldelas möjligheten att bli en bättre samhällsmedborgare.⁵⁰

Sist men inte minst anser Sarnecki att straffet ska vara ett uttryck för den allmänna rättskänslan. Samhället och lagstiftaren bör vara mer eller mindre överens angående vilka beteenden och gärningar som accepteras samt vilken förkastlighet gärningen innebär. Ligger lagstiftningen långt ifrån den allmänna rättsuppfattningen riskerar lagsystemet att försvagas.⁵¹

⁴⁶ Sarnecki, Jerzy, *Introduktion till kriminologi*, uppl. 2:1, Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 428.

⁴⁷ Sarnecki a.a. s. 433.

⁴⁸ Sarnecki a.a. s. 447.

⁴⁹ Sarnecki a.a. s. 453.

⁵⁰ Sarnecki a.a. s. 455 f.

⁵¹ Sarnecki a.a. s. 461.

3.2 Straffets påverkan

3.2.1 Jareborg och Zila

En ung lagöverträdare är i allmänhet mindre klandervärd än en vuxen.⁵² Barn och ungdomar påverkas dessutom hårdare av stränga påföljder. Jareborg och Zila anser att outvecklad ansvarsförmåga, sanktionskänslighet samt en större samhällstolerans mot ungdomsförseelser utgör grunden för de ungas särbehandling.⁵³

3.2.1.1 Ansvarsförmåga

Unga individer har en outvecklad ansvarsförmåga eftersom de befinner sig i en utvecklings- och inlärningsprocess. Nervsystemet anses inte vara fullt utvecklat förrän vid arton års ålder vilket också är den biologiska förklaringen till den civilrättsliga myndighetsåldern. Unga människor saknar även den fullständiga empatiska förmågan att leva sig in i andra människors situation och saknar därmed värderingar som är grundläggande för samhällsordningen. Förmågan till självkontroll är inte heller lika välutvecklad. Den unge har svårare att motstå aggressiva impulser och är lättmottaglig för gruppträck och andra påtryckningar från omgivningen.⁵⁴

3.2.1.2 Sanktionskänslighet

Ungdomar är psykologiskt mer känsliga när det kommer till bestraffning. På många sätt drabbas de unga hårdare än de vuxna eftersom straffet påverkar den viktiga utvecklings- och inlärningsprocessen. Straff påverkar de ungas väg till ett ansvarsfullt liv eftersom mognad och självkänsla blir lidande.⁵⁵

⁵² Jareborg, SvJT, 1992 s. 268.

⁵³ Jareborg & Zila a.a. s. 152.

⁵⁴ Jareborg & Zila a.a. s. 152; SOU 2012:34 s. 773.

⁵⁵ Jareborg & Zila a.a. s. 152; SOU 2012:34 s. 773.

3.2.1.3 Större tolerans

Det finns en större samhällstolerans för unga människor och deras brottslighet. Mognadsprocessen, som t.ex. innebär att ungdomen ska lära sig ta eget ansvar, är ofrånkomlig och innebär att gränser tänjs. Möjligheten att få göra misstag är viktig eftersom den på längre sikt ger ungdomen självförtroende och ansvarskänsla inför vuxenlivet. Övervägande delen unga förlorar intresset att begå brott i samband med tilltagande mognad.⁵⁶

3.2.2 Martin Borgeke

Borgeke framhåller att det borde vara ostridigt att ungdomar under tjuugoett år ska särbehandlas vid straffmätningen. Däremot anser han att det framstår som mindre uppenbart på vilken grund särbehandlingen sker. Han anser (se även 2.2.3) att det finns en dubbel reglering med hänsyn till den tilltalades ungdom. 29 kap. 3 § första stycket 3 BrB riktar in sig på straffvärdet vid gärningar begångna av omogna personer, ofta ungdomar. 29 kap. 7 § BrB fastslår att den unge lagöverträdarens ålder *alltid* ska beaktas trots att handlandet inte skett i förhållande till bristande utveckling.⁵⁷

⁵⁶ Jareborg & Zila a.a. s. 152 f; SOU 2012:34 s. 773.

⁵⁷ Borgeke, Martin, *Att bestämma påföljd för brott*, 2., utök. Och aktualiserade uppl. Norstedts juridik, Stockholm, 2012, s. 213.

4 Åsikter om strafflindring

Tidigare har gällande rätt samt straffets funktion behandlats. Detta kapitel avser framföra åsikter och kritiska perspektiv på ungdomsrabatten.

4.1 Ungdomsrabatt?

Beteckningen *ungdomsrabatt* har i officiella sammanhang använts av HD.⁵⁸ Huruvida ungdomars strafflindring rör sig om en rabatt råder det däremot delade meningar om. Det har framhållits att det är olämpligt att tala om rabatt i det aktuella sammanhanget eftersom rabatt är ett ord med stark förknippning till ekonomiska förhållanden. Rabatt är ett avdrag på priset för en vara eller att den som ska betala helt enkelt får ett lägre pris än det som gällt tidigare eller som någon annan fått betala. Att tala om rabatt kan ge felaktiga idéer om ungdomspåföljderna vilka förutsätts vara väl övervägda, rimliga och kännbara för den som blir föremål för dem.⁵⁹

4.2 Myndighetsbegreppet och dess straffrättsliga innebörd

Motståndare till *ungdomsrabatten* hänger inte sällan upp sina argument på den civilrättsliga myndighetsåldern, arton år. Inom straffrätten har ett annorlunda synsätt valts när det kommer till detta civilrättsliga begrepp. Som tidigare nämnts inträder straffmyndighetsålder vid femton års ålder. Lagstiftaren anser därmed att det är först vid femton års ålder som ungdomen uppnått en ålder som generellt gör honom eller henne tillräckligt mogen att kunna ta ansvar för sina handlingar. Mognads- och inlärningsprocessen på vägen att bli vuxen är däremot inte en process som abrupt tar slut i och med artonårsdagen. Innan den unge fyllt tjuogoett år befinner den sig i ett

⁵⁸ Se t.ex. NJA 2012 s. 16; NJA 2014 s. 658.

⁵⁹ Borgeke, Heuman, Levén & Lindström, SvJT, 2006 s. 252.

samhälleligt mellanskikt mellan att vara barn och vuxen. Den som precis inträtt i det civilrättsliga vuxenlivet har ofta inte hunnit tillägna sig de erfarenheter som vuxenlivet innebär. Därmed borde vuxenansvaret inträda successivt.⁶⁰

Vidare stöd för det successiva inträdandet av vuxenansvar finns i LVU där vård får beredas och pågå fram till tjuogoett års ålder. I SoL anses individer upp till tjuugo års ålder tillhöra gruppen barn och unga och i FB finns en underhållsskyldighet av barn fram till efter artonårsdagen om den unge fortfarande går i skolan, dock längst till tjuogoett års ålder.⁶¹ Övervägande delen ungdomar i Sverige har endast delvis inträtt i vuxenvärlden i samband med artonårsdagen. Många av dem går fortfarande i gymnasiet och den egna ekonomin och försörjningen har endast undantagsvis hunnit bli vardag.⁶²

4.3 Motion 2015/16:2305

Tydliga och tidiga insatser mot ungdomsbrottslighet är namnet på den motion som Moderaterna nyligen inkom med till riksdagen. Motionsskrivarna anser att unga vuxna lagöverträdare åtnjuter en allt för generös ungdomsrabatt. De menar att unga vuxna bör ådömas i princip samma påföljder som övriga vuxna lagöverträdare. Det framhålls att många av ungdomarna vid arton års ålder hunnit återfalla i brott flera gånger och att många redan fastnat i en kriminell livsstil. Därmed anses det orimligt att erbjuda en generell straffnedsättning.⁶³

4.4 Anhöriga till brottsoffer

Utan att på något sätt lägga ord eller åsikter i munnen på de anhöriga eller förminska dess sorg, önskar denna del förmedla åsikter kring val av påföljd för unga lagöverträdare. Rättsvetenskapligt har dessa uttalanden inget värde

⁶⁰ SOU 2012:34 s. 800 ff.

⁶¹ SOU 2012:34 s. 803.

⁶² SOU 2012:34 s. 798.

⁶³ Motion 2015/16:2305 s. 5.

men de fall som valts ut är uppmärksammade och har berört vårt samhälle. Lagöverträdarna i dessa fall är under arton år men uttalandena från de anhöriga fyller enligt min personliga åsikt ändå en funktion i sammanhanget.

4.4.1 Riccardo Campogiani

Efter en fest uppstod bråk mellan sextonåriga Riccardo och fem jämnåriga pojkar. Bråket slutade med att förövarna sparkade och hoppade på Riccardos huvud när han låg på marken vilket resulterade i att han blev hjärndöd. I hovrättens slutgiltiga dom ogillades åtalet mot två av pojkarna och de övriga tre dömdes till grov misshandel och grovt vållande till annans död med påföljden ett års sluten ungdomsvård.⁶⁴ Riccardos mamma har uttalat sig angående saknaden efter sin son och straffet som de unga lagöverträdarna dömdes till:

Det straffet som de tre som blev dömda fick tycker jag är... det är ett slag i ansiktet. Att ett människoliv kan vara så lite värt.⁶⁵

4.4.2 Malin Kristensen

Efter en fest mördades och våldtogs sextonåriga Malin av en jämnårig kamrat. Den unge lagöverträdaren dömdes till tre års sluten ungdomsvård för mord och grov våldtäkt.⁶⁶ Malins pappa har uttalat följande angående saknaden efter sin dotter:

Vad jag känner är ju att för det första så fick han ett alldeles för kort straff, på grund av sin ålder naturligtvis. Men det spelar ingen roll, Malin får ju vi aldrig tillbaka, hon är ju borta.⁶⁷

⁶⁴ Svea Hovrätt, dom 2008-04-29, mål nr B 418-08.

⁶⁵ "Veckans brott" [video] Sveriges Television 2015, (hämtad 06.01.2016).

<http://www.svtplay.se/video/4445157/veckans-brott/veckans-brott-sasong-11-avsnitt-2>

⁶⁶ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2010-02-05, mål nr B 4737-09.

⁶⁷ "Mordet" [video] TV3 2015, (hämtad 06.01.2016).

<http://www.tv3play.se/program/mordet/555509?autostart=true>

5 Analys

I detta kapitel kommer frågeställningarna att behandlas. Då denna uppsats tidigare kapitel inriktat sig mot lagstiftarens val att särbehandla unga vuxna kommer analysen främst inrikta sig på frågan huruvida särbehandlingen av unga är rättvis eller inte.

5.1 Rättvisa

Det som först måste konstateras är att en frågeställning som innehåller ordet rättvisa blir problematisk. Vad är rättvisa? Finns det ens ett generellt svar? Troligtvis blir svaret på dessa frågor olika beroende på vem som besvarar dem och i vilket sammanhang. Varför har jag då valt att ställa en fråga om vad som kan anses vara rättvist? Svaret på den frågan är inte komplicerat. Då rättvisa inte kan vara annat än en subjektiv konstruktion önskar denna analys ifrågasätta och kritiskt värdera gällande rätt och rådande uppfattningar som finns kring unga lagöverträdare och deras straffrättsliga särbehandling.

Jag har inte för avsikt att subjektivt bedöma vad som anses vara rättvist. Istället kommer mina åsikter att framställas genom kritiska perspektiv samt genom förslag på lösning. På så sätt önskar jag uppfylla syftet eftersom läsaren erbjuds en möjlighet att öka sin förståelse samtidigt som denne också får bilda sin egen uppfattning kring den subjektiva synen på rättvisa.

5.2 Tradition

Särbehandlingen av unga lagöverträdare bygger på en lång tradition kring synen på barn och deras brottslighet samt hur denna har uppfattas genom tiderna. För hundrafemtio år sedan var det inte ovanligt att domstolen förordnade om uppfostringsåtgärder när ett barn hade ett icke önskvärt beteende. Uppfostringstanken lever kvar än idag genom framåtblickande straff för barn och unga. Ambitionen är att unga lagöverträdare ska återanpassas i samhället utan att påföljden ska ha påverkat individen och fått

denne att identifiera sig med en kriminell livsstil. Enkelt uttryckt, den unges utveckling ska inte stjälpas genom stränga straff och frihetsberövande påföljder.

Barn och ungdomar måste ha en möjlighet att begå misstag. Jareborg och Zila beskriver misstag som en viktig beståndsdel i processen att bli en god vuxen. Frågan är dock om brott begångna av barn och ungdomar kan anses vara misstag i den bemärkelsen att vi kan finna det rättvist att tilldela de unga mildare straff. Brottsbalken och dess brottskatalog grundar sig på oönskade beteenden som inte hör hemma i ett gott och harmoniskt samhälle. Att alla rubricerade gärningar är oönskade innebär inte att de alla ur samhällssynpunkt anses vara lika förkastliga. Däremot ska alla lagöverträdare över femton år bli föremål för sanktion vid utförandet av en sådan gärning. Ung eller vuxen. Sanktionskänslig eller inte. För att uppnå rättvisa måste den medmänsklighet våra författningar avser upprätthålla mellan oss begrundas.

5.3 Vem gynnas av gällande rätt?

Straffet har många olika funktioner att uppfylla för såväl lagöverträdaren som brottsoffret och samhället i stort. Jareborg och Zila resonerar kring humanitet, medkänsla, proportionalitet, respekt, rättvisa och tolerans. Sarnecki förespråkar ett straff som är såväl allmänpreventivt som individualpreventivt. Vidare framhåller han straffets rehabiliterande funktion och brottsoffrets krav på rättvisa och återupprättelse.

En tanke som infinner sig hos mig, efter studier av straffets funktion och påverkan på den unge individen, är att straffet tycks ha ett betydligt större fokus på lagöverträdarens framtid än brottsoffrets behov av återupprättelse och rättvisa. Det har tidigare konstaterats att rättvisa är en subjektiv konstruktion. Därmed blir det relevant att ställa sig följdfrågan, rättvist för vem? Lagöverträdaren eller brottsoffret?

Jag förstår mycket väl att unga människor befinner sig i ett utvecklingsstadium under tonåren och tidiga tjugoårsåldern. Inledningsvis har jag påstått att individen ständigt befinner sig i en inlärningsprocess. Frågan är hur stor toleransen från samhällets sida ska vara och till vilken

bekostnad? Att säga att en gång är ingen gång och därmed utdela ett mildare straff kan från brottsoffrets sida uppfattas som både förödmjukande och stötande. Inte minst eftersom brottsoffret, enligt min åsikt, har ett minst lika stort intresse som lagöverträdaren att ett tillfredställande straff utdelas.

Jag betraktar den svenska straffrätten som mycket human, därmed inte sagt att jag finner den rättvis i alla sammanhang. Att vilja särbehandla barn och ungdomar och så långt som möjligt hålla dem borta från frihetsberövande påföljder är en god tanke som jag vill tro på och tycka att alla barn och unga förtjänar. Jag vill tänka att inga unga individer förtjänar hårda påföljder och ett liv i fängelse. Att ungdomar som begår brott ska bli föremål för vård och åtgärder inom socialtjänsten hellre än kriminalvården, inte för att det är billigare för samhället utan för att det är bättre för dem, men det är svårt. Särskilt när jag hör Riccardos mamma och Malins pappa. Föräldrar som aldrig får återse sina barn. Vilken barmhärtighet visades dessa barn?

Moderaterna diskuterar i sin motion rimligheten i förhållandet mellan den generella straffnedsättningen och återfallsförbrytaren. Är det rättvist att en person som redan vid femton års ålder infallit i en kriminell livsstil ska kunna åtnjuta ungdomsrabatt tills tjugoettårsdagen? Behöver inte dessa återfallsförbrytare ett riktigt uppvaknande – ett hårt straff och ett fullständigt vuxenansvar?

5.4 Vuxna människor – vuxet ansvar?

Med beaktande av andra åldersgränser i samhället kan jag förstå den kritik som moderaterna framhäver i sin motion. Det får anses allmänt känt att en person i och med inträffandet av artonårsdagen har en rätt att påverka den svenska demokratin genom att rösta i rikets olika val. Det är inte heller ovanligt att unga individer bildar egna familjer och får ansvar för sina egna barn vid denna tidpunkt i livet. En artonåring får gifta sig, ta körkort och köpa alkohol på krogen. Listan kan göras lång, men allt det uppräknade anses en civilrättsligt myndig person vara tillräckligt mogen att klara av, ibland redan innan artonårsdagen. Däremot anses den unge i straffrättsliga sammanhang fortfarande ha ett outvecklat nervsystem som i sin tur ger upphov till

outvecklad ansvarsförmåga och sanktionskänslighet. Hur kan detta rättfärdigas?

Det kan vara svårt att förstå att en person betraktas som vuxen och tillräckligt mogen i ett sammanhang men omogen i ett annat. Att strafflindring ska ske genom en generell åldersbedömning. Att siffror ska bli avgörande när det kommer till vilket straff som ska anses mer eller mindre lämpligt. Visst finns det ett relevant samband mellan ålder och mognad men en generell åldersbedömning kan inte vara detsamma som en mognadsbedömning. Jag vill våga mig på att påstå att många ungdomar är väl medvetna om vad de gör när de begår ett brott. Däremot har de antagligen svårare att förutse de konsekvenser som ett brott kan föra med sig.

Ett förslag på lösning, för att komma ifrån en åldersbedömning, hade varit att införa en mognadsbedömning vid straffmätning och påföljdsbestämning för unga lagöverträdare. En sådan bedömning skulle bli mer rättvis ur ett brottsofferperspektiv eftersom den lagöverträdare som skulle bedömas vara mogen nog att förstå innebörden av sitt handlande också skulle bli tvungen att ta obegränsat ansvar. Frågan är däremot om en mognadsbedömning någonsin skulle kunna genomföras. Detta eftersom olika unga individer skulle tilldelas olika straff beroende på uppskattad mognadsnivå. Ett sådant system skulle antagligen inte betraktas som rättvist och skulle dessutom vara rättsosäkert.

5.5 Ungdomsrabatt

Jag förstår inte på vilket sätt det skulle vara fel att kalla unga lagöverträdares strafflindring för ungdomsrabatt. Enligt min uppfattning är det precis vad det är. En rabatt. Som ung lagöverträdare kommer du undan till ett billigare pris än vad en vuxen individ som är äldre än du hade fått betala i samma situation. Att ordet skulle ha en stark förknippning till ekonomiska förhållanden ser jag inte som ett hinder då ord ofta är branschöverskridande och tilldelas en annan betydelse i ett annat sammanhang.

6 Avslutande kommentar

Objektivt är det inte svårt att hålla med om att unga individer ska bli föremål för strafflindring. Barn ska ha rätt att göra misstag, därmed inte sagt att brott och misstag är samma sak. Den slutsats som framkommer efter behandlingen av det redovisade materialet är att ungdomsrabatten är svår att angripa med annat än känslargument. Det är först när tankarna förflyttas från lagöverträdarens perspektiv på straffet till brottsoffrets och de anhörigas perspektiv som ifrågasättandet av gällande rätt aktualiseras. Hade jag blivit föremål för liknande sorg och smärta som Riccardos och Malins anhöriga hade jag säkerligen ifrågasatt särbehandlingen av unga vuxna än mer än jag gör idag. Det som låter rimligt i teorin tillfredsställer inte alltid i praktiken.

Då rättvisa inte är annat än en subjektiv konstruktion uppstår det problem när frågeställningen ska besvaras. Känslargument kan inte tilldelas rättsvetenskaplig bäring. Följaktligen tycks den generella ungdomsrabatten ha fog för sin existens eftersom den ter sig svår att bestrida utan att dra in känslor i debatten. Därmed inte sagt att det ständigt kommer finnas kritiker. Jag är en av dem.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Motioner

Motion 2015/16:2305 Tydliga och tidiga insatser mot ungdomsbrottslighet.

Statens offentliga utredningar

SOU 1929:9 Betänkande med förslag till lagstiftning om åtgärder mot lösdriveri samt åtgärder mot sedeslöst leverne av samhällsskadlig art.

SOU 1977:83 Tillsynsdom. Ungdomsfängelseutredningens förslag till ändringar i påföljdssystemet.

SOU 2012:34 Nya Påföljder.

Propositioner

Prop. 1934:212 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 juni 1885 (nr 27) angående lösdrivares behandling m.m; given Stockholms slott den 9 mars 1934.

Prop. 1973:90 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m. given Stockholms slott den 16 mars 1973.

Prop. 1979/80:1 Om socialtjänsten.

Prop. 1984/85:171 Om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet, m.m.

Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken (straffmätning och påföljdsväl).

Prop. 1989/90:28 Om vård i vissa fall av barn och ungdomar.

Prop. 1997/98:96 Vissa reformer av påföljdssystemet.

Prop. 2005/06:165 Ingripanden mot unga lagöverträdare.

Äldre lagstiftning

1864 års strafflag (antagen 16 februari 1864).

Lag (12 juni 1885 nr 27) angående lösdrivares behandling.

Lagen (1902:67) angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn.

Lagen d. 6 juni 1924 om samhällets barnavård.

Litteratur

Borgeke, Martin, *Att bestämma påföljd för brott, 2.*, utök. och aktualiserade uppl. Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

Häthén, Christian, *Stat och straff: rättshistoriska perspektiv*, uppl. 2, Studentlitteratur, Lund, 2014.

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdlära*, uppl. 4, Norstedts juridik, Stockholm, 2014.

Koch, Ragnar von, *Samhällets barnavård: lagen den 6 juni 1924 om samhällets barnavård och ungdomsskydd (barnavårdslag) jämte andra författningar, som beröra barnavårdsnämndernas verksamhet*, uppl. 4, Norstedt, Stockholm, 1945.

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk Metodlära*, uppl. 1:4, Studentlitteratur, Lund, 2013.

Kumlien, Mats, *Uppfostran och straff: studier kring 1902 års lagstiftning om reaktioner mot ungdomsbrott*, Institutet för rättshistorisk forskning, Stockholm, 1997.

Sandström, Lena & Wetter, Ilse (red.) *Barnet och lagen: lagtexter med kommentarer rörande barn. 1999*, Kommentus, Stockholm, 1999.

Sarnecki, Jerzy, *Introduktion till kriminologi*, uppl. 2:1, Studentlitteratur, Lund, 2009.

Artiklar

Borgeke, Martin, Heuman, Sigurd, Levén, Staffan & Lindström, Lars: ”Två HD-domar angående beaktandet av den tilltalades ungdom”. I: *Svensk juristtidning* 2006, s. 243-256.

Holmqvist, Lena: ”Påföljdsbestämning för unga lagöverträdare”. I: *Juridisk Tidskrift* 2000-01, s. 910-919.

Jareborg, Nils: ”Påföljdsbestämningens struktur”. I: *Svensk juristtidning* 1992, s. 257-275.

Mattsson, Titti: ”Att beforska barn och unga i hem, skola, samhällsvård och kriminalvård. En analys av gällande rätt och praxis rörande nytto- och samtyckesrekvisiten”. I: *Nordisk socialrättslig tidskrift* nr 11-12, 2015, s. 7-44.

Muntlig källa

Mattsson, Titti (professor i offentlig rätt vid juridiska fakulteten i Lund), godkännande har lämnats efter e-postkorrespondens med Elin Andersson, 29.12.2015.

Elektroniska källor

Veckans brott, säsong 11 avsnitt 2, SVT, sändes 27 oktober 2015.

Hämtad den 6 januari 2016 från:

<http://www.svtplay.se/video/4445157/veckans-brott/veckans-brott-sasong-11-avsnitt-2>

Mordet, säsong 1 avsnitt 4, TV3, sändes 10 februari 2015.

Hämtad den 6 januari 2016 från:

<http://www.tv3play.se/program/mordet/555509?autostart=true>

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2000 s. 314.

NJA 2012 s. 16.

NJA 2014 s. 658.

Hovrätterna

Svea Hovrätt, dom 2008-04-29, mål nr B 418-08.

Hovrätten för västra Sverige, dom 2010-02-05, mål nr B 4737-09.